

I

Alates ajast, kui Maria Kallas oli väike tüdruk, huvitas teda alati ajalugu. Olgu selleks siis mõne linna, rahvuse, kultuuri, sündmuse või millegi muu ajalugu, see pakkus alati Mariale huvi. See oli ka põhjus, mis teda arheoloogia poole tõmbas. Üks asi oli Mesopotaamia, Babüloonia või Dorpati kohta lugeda, hoopis teine asi oli vaadata ja uurida mõnda maa seest leitud eset, mis toob teooria praktikasse. Mõne vana savist vaasi kild või kivist tahatud noaots või smaragdkaelakee kild annab aimu vanast kultuurist ja toob aastasadu tagasi elanud inimesed tänasesse. Kui Indiana Jones oli USA seiklusfilmide fantaasiavili ja ehe näide sellest, kuidas üks arheoloog ei peaks käituma, siis Maria Kallas tahtis olla teistmoodi. Ta tahtis austada ja säilitada vana aja kultuuri, et see jõuaks teiste inimesteni, et nad näeksid leitud esemetes sama, mida näeb tema. Seda muidugi juhul, kui Mariast oleks saanud arheoloog. Aga seda ei juhtunud.

Maria Kallasest ei saanud arheoloogi. Temast sai kokk. Sündinud 1958. aastal ja olles armastava isa Andrese ja enda teist abielu elava ema Helga neljast tütrest kolmas, sai Mariast hiljem kokk. Kuigi Maria tahtis juba lapsepõlvest

peale saada arheoloogiks, õppis ta kokaks oma sõjaka ema Helga suunamisel. „Kokal on alati kõht täis,“ ütles ema talle, kui pärast põhihariduse saamist oli aeg amet selgeks õppida. See oli aeg Eesti ja eestlaste elus, kus töö tegi ahvist inimese ja valitsuse teenimine oli olulisem kui iseenda unistuste poole pürgimine ning sisemise õnne leidmine.

Mariast saigi kokk. Ja lapseootel naine veel enne, kui ta abiellus endast aasta noorema mehe Taneliga. Ka vanemas eas pulmapilte vaadates nägi Maria end selle noore lokiis-päise naisena, kes pidi ema suunamise tõttu loobuma oma unistustest ja ka abielluma mehega, kes teda kunagi ei armastanud. Jah, Tanel kinkis talle neli last, kuid Maria sai tunda ka tema vägivalda.

Tanel oli pärit vaesest Viljandi perest. Ta kasvas üles teadmiseiga, et tema bioloogiline isa teda ei tahtnud, poiss kasvas ema uue kallima juures. Ema uus kallim andiski talle perekonnanime Kallas. Kuigi traditsiooniliselt said lapsed perenime oma isalt, siis Taneli peres oli teine olukord. Kuid Tanel päris oma isalt viinalembuse ja võttis selle enda ellu kaasa. Nagu ka tema õed ja vennad. Kõik olid paadunud joodikud, juba noorest east peale.

Kuid Tanel tahtis sellisest elust pääseda. Ta sündis ja kasvas Viljandis, kuid olles leidnud pruudi Tartust, lootis Tanel, et ta saab oma pere juurest minema, lõpetab joomise ja temast saab Eesti suuruselt teises linnas edukas inime. Taneli otsus oli niivõrd spontaanne, et isegi Maria ei teadnud sellest midagi. Maria kuulis Taneli soovist Tartusse kolida nende pulmas. Kui Maria ootas nende esiklast.

Võib-olla oleks Maria Taneli plaanidest teada saanud hiljem, kui neid ei oleks petetud abielluma. Ja Maria ei olnud selles kuidagi süüdi. Kuid Helga oli. Kui Maria ema kuulis, et Maria on rase, siis hakkas Helga kirjutama Tanelile kirju tütre nime alt ajal, kui Tanel oli Tšernobõlis, likvideerimas tuumajaama plahvatusejärgset risu. Helga kirjutas Tanelile mitu korda kuus, teeseldes, et on Maria, ja enam-vähem sundis noormeest abielluma. Ukrainast naastes oli Tanel sellega nõus ja veel enne, kui nende esiklaps sündis, olid Tanel ja Maria abielus.

Tanel oli sündinud ja kasvanud peres, kus alkohol oli tähtsam kui hingamine, ja kuigi ta ei pärinud oma isalt perekonnanime, siis ta päris temalt lähedase suhte viinakuradiga. Abielu algusest peale Tanel jõi ja laamendas ja oli kodust eemal.

Ja mis oli selle juures veel traagilisem? Tanel oli kuldsete kätega mees. Kui ta oleks olnud pagar, siis ta oleks sitast saia teinud. Ta suutis oma peas planeerida kõige keerulisemaid ja kavalamaid projekte ning nende realiseerimine oli nagu lumme kusemine – kerge, kui tuul just vastu polnud. Ja tema jaoks ei olnudki. Isegi Maria õed, kes ei omanud Taneli suhtes just kõige paremat arvamust, ütlesid ühehäälselt, et Tanel oleks ainuüksi kätega teinud oma perest väga jõuka üksuse. Aga viin, Taneli lemmikjook igal aastaajal, ning tema enesekesksus olid need, mis talle said saatuslikuks.

Tanel poos end üles septembris 2001. Ta oli abielus, nelja lapse isa, kuid teadmine, et ta füüsiliselt ahistas naist ja lapsi, ei ilmunud tööle ja sõbrustas viinakuradiga, sai

talle saatuslikuks. Keegi ei tea tänase päevani, miks Tanel end ära tappis. Aga ometi ta seda tegi.

Politsei isegi näitas Mariale, kus Tanel seda tegi, ja naine näitas seda ka lastele. Mitte et ta oleks tahtnud, kuid lapsed käisid peale.

Kolm aastat pärast Taneli surma otsustas Liina, Maria vanim laps ja ainuke tütar, koos kallimaga välismaale pageda. Ja mitte lihtsalt välismaale, vaid Ameerika Ühendriikidesse. Otsus tuli Mariale täieliku üllatusena. Liina ei olnud kordagi maininud, et tema suhe oleks nii tõsine, et kokku kolida, veel vähem teisele poole ookeani reisida. Liina oli siis 18, peaaegu 19. Ta sai keskkoolist vaevu läbi, suuresti tänu Maria veenmisele, et tütar viimasel aastal suvetööle ei jääks. Kool otsustas ta läbi lasta, sest muidu oleks õpetajatele lisatööd tulnud. Mariale teadmata muudeti Liina hindeid teatud ainetes, et tal ei oleks ühtegi kahte tunnistusel. Ja nii Liina koolist läbi saigi.

Tütrelahkumine oli Mariale seda suurem üllatus, et ta andis sellest teada kirja teel. Maria leidis kirja postkastist, kui ta õhtul töölt koju naasis. Kiri oli lühike: „Vabandust, et ma seda tegin, aga ma läksin Veikoga Ameerikasse, siit eest ära. Ma tean, et sul saab poistega nii kergem olema. Ära püüa mind otsida, ma kirjutan sulle ise.“

Järgmised kuud olid täis paanikat. Maria helistas ja käis läbi kõik Liina tuttavad, keda ta teadis, kuid keegi ei osanud öelda, kes on see Veiko ja kas Liina tõesti läks Ameerikasse. Maria oleks peaaegu politseisse läinud, kuid sellest ei oleks mingit kasu olnud. Olukord rahunes maha, kui Maria sai Liinalt esimese kirja. Liina ei olnud talle ligi

kolm kuud kirjutanud, kuid ütles nüüd, et ta on Colorado osariigis. Veiko sai tööd lasketiirus ja Liina ise töötas kassapidajana Walmartis. Liina rääkis, kui hästi tal läheb, et ta on leidnud palju uusi sõpru ja tunneb, et tegi õige otsuse. Ta lubas peagi uuesti kirjutada.

Maria tahtis tütrele vastu kirjutada, aga kirjal ei olnud saatja aadressi. See oli tema jaoks kummaline. Kuidas sai kiri Ameerika Ühendriikidest tema juurde ilma saatja aadressita tulla? Okei, Liina läks Ameerikasse, aga miks ta ei jätnud oma emale mingit võimalust temaga ühendust võtta? Mille eest ta põgenes? Maria teadis, et ta ei olnud kursis kõigega, mis tema laste elus toimus, pärast abikaasa kaotust töötas ta kahe ja poole koha peal, kuid Maria ei olnud kunagi kahtlustanud, et Liinaga võis mingi trauma juhtuda. Ta küll mõtles sellele, et äkki Tanel tegi talle midagi. Liina oli tema ainuke tütar ja kes teab, kuhu tema mõtted purjus peaga võisid minna. Aga tal ei olnud selle kohta tõendeid. Liina ise ei olnud kunagi midagi öelnud ning pojad, isegi küsimise peale, ei teadnud asjast midagi. See andis Mariale teatud meelerahu, kuid murepilved siiski jäid.

Enne aasta lõppu sai Maria Liinalt uue kirja. Liina kirjeldas, kuidas ta hakkas autokoolis käima, et load saada. Veiko oli saanud ametikõrgendust ja rohkem palka ning ta tahtis neile mõlemale autod osta. Liina oli rõõmus, et tütar saab ühes maailma vabamas riigis veel rohkem vabadust – vabadust oma autoga ringi liikuda ja seda imeilusat maad näha. Jällegi ei olnud kirja juures saatja aadressi. Nii oli ka järgmistele kirjadega. Maria tahtis Liinale aega anda,

et küll ta annab peagi võimaluse vastu kirjutada. Praegu pidi ta olukorraga leppima, ükskõik, kui frustreeriv see tema jaoks ka polnud.

Maria ja tema kolm poega elasid oma elu nii hästi, kui nad suutsid. Kohe, kui Maria vanim poeg Oliver lõpetas keskkooli ja ehituse peale tööle läks, sai Maria kesken-duda vaid ühele ametikohale – abikoka ametile Võru tänava Paviljoni-nimelises söögikohas. Oli ka paras aeg, sest Maria oli selleks ajaks pandimajale kaotanud kõik oma hõbeda, mis ta oli sinna viinud. Tal lihtsalt ei olnud rahaliselt võimalik neid välja osta ja jäigi kõigest ilma. Oli-veri rahaline abi pakkus talle ka vaimset leevendust, sest Maria tõesti ei teadnud, kui kaua ta oleks selles olukorras vastu pidanud. Tal ei olnud kunagi sama mõtet, mis oli tema abikaasal, kuid tupik tema jaoks kaugel ei olnud. Oskar, Maria keskmine poeg, ja Ott, noorim poeg, said kaheaastaste vahedega täisealisteks, lõpetasid keskkooli ja läksid samuti tööle. Nad hakkasid ükshaaval kodust välja kolima ja Maria sai 2019. aastal pensionile jääda. Ta oli selleks ajaks mitu korda töökohta vahetanud, olles nüüd osalise koormusega nõudepesija Tartu Kaubamajas asuvas Gustavi kohvikus. Ta oli sinna tööle läinud mõni aasta varem, kui kohviku asutaja Joel Ostrat veel selle omanik oli. Aastaks 2025 oli Ostrat oma osaluse maha müünud ja tegeles muude asjadega.

Maria, kes oli jätnud arheoloogi-unistuse ajalukku, oli tööl, kui kuulis, et Tartu Kaubamaja kõrvale parki, kus asub kaubanduskeskuse nime kandev mänguväljak, ehitatakse kultuurikeskus Siuru. Keskuse ehitamine oli mitu

aastat varem juba välja kuulutatud, asukoht ja nimi olid teada, kuid siis oli vaja leida ehitaja. Avalik hoone, mis hakkab mahutama Tartu Linnaraamatukogu ja Tartu Kunstimuuseumi, saab olema holistiliselt rohekoridore järgiv asutus. 2024. aasta veebruaris määrati keskuse juhiks Aavo Kokk. Riigikogu kodulehe sõnul määrati Eesti Vabariigi parlamendi täiskogu otsusega ja eelnõu lõpphääletusega riiklikult tähtsate kultuuriehitiste pingereas prioriteedilt esimeseks Tartu kesklinna loodav kultuurikeskus.

Kuid enne ehitamist oli vaja teha arheoloogilised kaevamised. Tartu Postimees kirjutas 27. detsembril 2024, et Tartu keskpargist võib enne ehitustöid saada suurim arheoloogiline uurimisplats Eestis. Eeluuringud maatükil näitasid, et 8000-ruutmeetrisel rohealal on säilinud rikalik kesk- ja varauusaegne eeslinna kultuurikiht, mis vajab edasisi väljakaevamisi. Maria, kes käis tööl umbes kümme korda kvartalis, oli nüüd oma Tammelinna kodus, kui kuulis uudistest, et arheoloogiliste väljakaevamistega tehti algust ning selle teisel nädalal leiti peale vana linnamüüri, keskaegsete tööriistade ja muu pudi-padi kõrvalt inimese säilmed. Aga nende säilmetega oli probleem.

2

Kaarel Kullamäe oli arheoloog olnud üle 15 aasta. Tema juhtida olid Siuru kultuurikeskuse alal toimuvad väljakaevamised. Ta ärkas hommikul pool kuus nagu ikka, jõi ära Jura kohvimasinaga tehtud late ja läks jooksmas. Ta elas Kvissentalis oma venna Urmase disainitud majas. Kaarel oli arheoloog, vend Urmas arhitekt ning kolmas vend Lauri oli autobussijuht. Igas teises tavalises peres oleksid vanemad ja lähedased kõikide vendade üle uhked. „Aga Kullamägede juures ...“ See oli fraas, mida kasutasid paljud nende sugulased, kellel ei olnud sama perekonnanime, nende naabrid, nende töökaaslased ja inimesed, kes neid tundsid.

Laurit häiris, kuidas tuttavad neile viitasid, nagu nad oleksid mingid imeinimesed, kes teevad imeasju. Ta vihkas seda, mida nende perenimi keeleliselt tähendas. Kuld ja mägi. Nagu nad oleksid midagi väärtuslikku, nagu nad oleksid teistest paremad, lihtsalt seepärast, kuidas nende perenimi kõlab. Lauri teadis seda, mis toimus suletud kardinatega, teadis, kuidas isa Johannes kohtles nende ema, magades kõikide naistega, kelle peale aga silmad langesisid ja kes olid piisavalt naiivsed, et tema mesimagusa

jutuga kaasa minna. Naisi, keda Johannes püüdis võrgutada, oli rohkem kui neid, kellega ta reaalselt magas, aga neid oli siiski palju. Liiga palju. Angela, A-rühma ema – nii ta oma poisse on viimased paar aastat kutsunud, kuna nende ametid algavad A-tähega –, ei ole Johannest juba aastaid armastanud, kuid ei lähe ka tema juurest minema. Ta tahab, et Johannes tunneks end süüdi, kui ta abielumehena teiste naistega magab. Kuid tõeale näkku vaadates Angela ei tea, kas Johannest see üldse huvitab. Aga erinevalt Laurist, Angela ja Johannes teesklevad. Sama teevad ka Kaarel ja Urmas. Ja see on põhjus, miks Lauri pole juba viimased kuus aastat oma perekonnaga koos jõule veetnud, nende sünnipäevadel käinud ega muude tähtpäevade puhul kellegi kätt surunud. Lauri küll saadab emale, vendadele ja nende lähedastele digitaalseid tervitusi, kuid Johannese soovil ei ole Lauri koosviibimistele oodatud. „Ta oleks meie perekonna peaaegu lõhki ajanud ja seda ma ei salli,“ oli Johannes öelnud. Ta ise ei saanud enda öeldu irooniast aru, kuna ta oli kasvanud teadmisega, et nende perekonnanimi on tähtis. Sest tema vanemad ja vanavanemad olid talle seda pidevalt korrutanud. See ei muutunud ka siis, kui Lauri tegi selgeks, et Johannese vanavanaisa Gustav oli sündinud hoopis Parmumetsa nimega. Gustav oli see, kes täisealiseks saades nime Kullamäeks muutis, soovides eemalduda oma vanemate talupojastaatusest. Õppides apteekriks nii Eestis, Moskvas kui ka Kiievis, see tal ka õnnestus. Gustav ei tunnistanud kunagi Parmumetsa nime ega selle nimega sugulasi.

Johannes aga ei pidanud sellepärast muretsema, sest tema sündimise ajaks olid kõik Parmumetsad surnud. Säilis vaid Kullamäe tähtis ja austav nimi.

Lauri jaoks oli see vastik, kuidas tema perekond, kes tõde teadis, seda lihtsalt eiras, pöörates selja perekonna ajaloole. Johannest aga häiris Lauri madalalaubaline mõtlemine, ja kuigi ta püüdis aastate jooksul seda muuta, siis Lauri jäi endale kindlaks. Ja seetõttu jäi Lauri ka perekonna koosviibimistest eemale. Jah, Lauri abikaasa Kaja ning nende kaks last olid kohanud oma vanavanemaid ja onusid, kuid vaid mõne üksiku korra, ja sedagi rohkem kui aastakümne tagasi.

Kaarel oli teistsugune. Ta oli oma isa Johannese ideaalne koopia. Nii välimuselt, iseloomult kui ka suhtumiselt. Ta oli Kullamäe, tähtis ja oluline. Keegi, kellele vaadati alt üles, ja keegi, kellele meeldis teistele ülevalt alla vaadata. Nii oli teda kasvatatud. Nii ta end tundis. Ta ei olnud isa moodi agressiivne ettevõtja, kes ei pilgutanud silmagi, kui äripartneritele noa selga löi ja firma osakutes ülekaalu saavutas. Ei, Kaarlit see ei huvitanud. Jah, raha pani ka temal silmad särama ja staatus oli talle tähtsam kui tema enda lapsed, kuid Kaarel tahtis ka austust ja tunnustust. Midagi, mida tema isal ei olnud. Johannes oli küll edukas ärimees, aga keegi ei sallinud teda silmaotsaski. Ta oli seitsmekümnendates eluaastates ja tal polnud mitte ühtegi sõpra. Johannes Kullamäe kuulus Eesti rikkamate inimeste hulka, kuid teda ei kohanud ühelgi meelelahutusüritusel, konverentsil ega seminaril. Sarnaselt Laurile ei kutsutud teda kuhugi, sest ta oli nõme siga ja tal oli

palju öelda inimeste kohta, kes ei olnud temaga samal pulgal. Ja see puudutas ka tema perekonda. Nüüd, vanana, elas Johannes samas majas, mille ta oli lasknud 1990. aastate alguses ehitada, kus oli tema abikaasa Angela ja nende kolme poja esimene tõeline kodu. Aga nüüd oli Johannes omaette, oma toas, magades terved päevad või juues Jamesoni viskit. Isegi kui neil külalised käisid, jäi Johannes omaette või istus autosse ja läks sõitma. Mitte kunagi joogisena, sest ta uskus, et kui ta politseile vahele jääb, siis tormab politseinik ise meediasse ja kuulutab uhkelt, enda karjääri edendades, et pidas kinni suure ja tähtsa ärimehes Johannes Kullamäe. Seda ei olnud kunagi juhtunud, kuid nii Johannes end nägi.

Kaarel teadis, et teda peeti isa koopiaks. Lapsena ta arvas, et see on hea ja tore ja ta oli selle üle uhke, kuid vanemaks saades kuulis ta paljudelt, kuidas tema isa nähti. Kaarel oli oma isalt pärinud sama ambitsioonikuse, mis nende pere rikkaks tegi, kuid Kaarlit huvitas ka ajalugu. Midagi, mis tuli Johannesele ja Angelale üllatusena. Johannes lootis, et Kaarel läheb kasvõi Mainorisse ja õpib äri, kuid Kaarel tahtis arheoloogiks saada. Lapsepõlves motiveeris teda Indiana Jones, kuid vanemaks saades sai ta aru, et Harrison Fordi tegelaskuju oli rohkem hauaröövel kui arheoloog. Nende kahe vahe oli lihtne: Indiana Jones omastas ajaloolistest paikadest leitud esemed, vahel müüs need maha või viis endale koju. Päris arheoloog uurib leitud esemeid, et teha selgeks nende ajalugu. Ning siis otsustatakse, kas eset peaks kuidagi eraldi säilitama või taastama, et see ei kaoks, või on see sobilik viia muuseumi,

kus ka teised inimesed saavad selle väärtust ja olulisust nautida. Mida vanemaks Kaarel sai, seda enam teda huvitas just see teine pool. Jah, raha on tore ja elu on nagu lill, kui selle pärast ei pea muretsema, kuid ajalooliste esemete tausta väljaselgitamine ja inimestele sajanditetaguse aja tutvustamine oli tema jaoks nüüd olulisem.

Kaarel krooksatas, sügas mune, tõmbas selga oma jooksuriided ja läks tavapärasele tiirule, mis viis ta Tabiverre ja tagasi. Tal kulus selleks mitu tundi, kuid vaatamata oma vanusele, tundis ta end pärast duši all käimist värskelt ja virkasti. Kodus vahetas ta riided ja jõudis uksest välja nii, et ei pööranud naisele ja lastele tähelepanu. Ta ei olnud nendega kunagi väga lähedane, ja Paula, Kaarli abikaasa, ning nende kaks last olid harjunud, et isale on töö tähtsam kui nemad. Kaarel istus oma BMW X5-de ja sõitis linna, parkides auto Poe tänavale. Ta oli saanud Tartu linnavalitsuselt eraldi parkimisloa, mis lubas tal teatud kohtades suvaliselt parkida. Ta oli ikkagi Siuru kultuurikeskuse ala väljakaevamiste juht. Kaarel oli siimaani rahul ligi kahe nädala jooksul leituga, ja kuigi ta lootis avastada mõne keskaegse hoone varemed või vana viikingilaeva, sest asusid nad ju Emajõe kiviviske kaugusel, siis isegi teda üllatas, kui tema assistent Merilin Paukson ütles, et nad leidsid inimese jäänused. Merilin oli vaid mõned aastad tagasi saanud Tartu Ülikoolist arheoloogia alal bakalaureusekraadi, kuid isegi tema nägi, et leitud säilmed on liiga uued, et neil oleks mingi seos keskaegse Tartuga. Parimal juhul, ütles Merilin Kaarile, on säilmed maa sees olnud mitte enam kui sada aastat. Kaarel

palus siis Merilinil leidu näidata. Kui Kaarel säilmeid nägi, taandas ta säilmete vanuse 21. sajandi sisse. „See inimene ... naine, ei ole surnud olnud rohkem kui 20 aastat,“ ütles ta Merilinile. „Kutsu politsei.“